

W 1592 roku Jan Ponętowski (ok. 1540–1598) przekazał Akademii Krakowskiej rozmaite artefakty, w tym dzieła sztuki i książki, które miały stać się ozdobą zbiorów uniwersyteckich przez kolejne stulecia. Część donacji zachowała się i jest przechowywana w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Naczelnym celem niniejszej rozprawy było scharakteryzowanie wyjątkowego fragmentu tego zbioru: kolekcji rycin należącej niegdyś do Jana Ponętowskiego.

Rozprawa składa się z trzech tomów: opracowania krytycznego, ilustracji i dwuczęściowego katalogu, który obejmuje 1204 pozycje (ryciny i rysunki w dwunastu albumach graficznych, trzy fryzy i cztery ryciny wklejone do książek). Biografia Ponętowskiego była dotąd tylko częściowo rozpoznana w literaturze. Źródła archiwalne przybliżyły życiorys szlachcica łączyckiego, który, dzięki zasługom swojego brata Jakuba dla domu Habsburgów, został w 1577 roku osadzony na tronie opackim w Hradisku pod Ołomuńcem, a po dekadzie został odsunięty od tej funkcji i wrócił do Krakowa. Źródła rzuciły światło na wiele faktów z życia Jana Ponętowskiego, które pozwalają poznać jego działalność na Morawach, okoliczności objęcia przez niego opactwa oraz opuszczenia Ołomuńca i losów po powrocie do Rzeczypospolitej. Życiorys opata, przedstawiony w rozdziale wprowadzającym, wiele mówi także o formacji intelektualnej i zainteresowaniach tego zaangażowanego w sprawy Kościoła prałata, co stanowi kontekst dla poznania go jako kolekcjonera.

Analiza zachowanych dzieł, także pod względem tegumentologicznym, dała wgląd w proces powstawania kolekcji i kryteria jej porządkowania. Powstawała ona w latach 70. i 80. XVI wieku, gdy Ponętowski sprawował funkcję opata w Hradisku pod Ołomuńcem. To właśnie w ołomunieckich warsztatach zostały opracowane prawie wszystkie jego albumy. Tylko dwa opisał w końcu lat 80. lub na samym początku lat 90. w Krakowie. Tak wyznaczone ramy czasowe powstania kolekcji Ponętowskiego pozwalają niekiedy doprecyzować datowanie wielu rycin lub ich późniejszych stanów, co okazało się szczególnie istotne w przypadku dwóch z trzech fryzów graficznych opata.

Doskonała jakość artystyczna większości rycin wynikała z tego, że opat kupował dzieła wychodzące spod pras najlepszych wydawców, którzy byli podówczas bardzo aktywni. Kunszt miał jednak dla Ponętowskiego wartość drugorzędną wobec treści kompozycji. Tematyka rycin z jego kolekcji dotyczyła przede wszystkim religii, moralności i historii. Gromadził je przede wszystkim w albumach, którym nadawano tytuły przypominające tytuły ówczesnie wydawanych książek. Opat, naklejając ryciny na wyklejki mszałów, także miał na uwadze ich tematy, które odpowiadały typowi i treści tych książek. Przypadek czterech rycin na wyklejkach mszałów jest jednak szczególny, ponieważ w ich przypadku istotna była nie tylko ikonografia,

lecz także jedwabne podłoże trzech z nich, które w oczach bibliofila musiało doskonale uzupełniać luksusowe aksamitne oprawy mszałów.

Z przeprowadzonych badań wynika jasno, że zarówno tworząc swoją kolekcję dzieł sztuki oraz książek, jak i przekazując ją krakowskiej uczelni w 1592 roku, Ponętowski konsekwentnie kreował swój wizerunek światłego i możnego człowieka o szerokich horyzontach. Niezależnie od tego, jak dalece obraz ten odpowiadał rzeczywistości, analiza zachowanej kolekcji Jana Ponętowskiego jako całości, a także jej poszczególnych części, daje wgląd w ogólniejsze, a wciąż niedostatecznie rozpoznane procesy tworzenia, porządkowania i rozumienia kolekcji grafiki w Europie schyłku XVI wieku.

\*\*\*

In 1592 Jan Ponętowski (ca. 1540–1598) donated various artefacts to the University of Krakow, including works of art and books which were to become an important contribution to the university's collection. A part of the donation has been preserved and is kept in the Jagiellonian Library in Cracow. The main objective of the dissertation was to characterize its exceptional fragment: a collection of prints that once belonged to Jan Ponętowski.

The dissertation consists of three volumes: a critical study, illustrations and a two-part catalogue, which includes 1204 entries (prints and drawings in twelve graphic albums, three friezes and four prints pasted into books). Ponętowski's biography is only partially documented in the literature. Archival sources provided many details from the life of this nobleman from Łęczyca, who, thanks to his brother Jakub's services to the House of Habsburg, was appointed to the abbots' throne in Hradisko near Olomouc in 1577, and, after a decade, was dismissed and returned to Krakow. The sources enable us to learn about his activity in Moravia, the circumstances in which he became an abbot, his departure from Olomouc and his fate after returning to the Kingdom of Poland. The abbot's biography presented in the introductory chapter also reflects the intellectual formation and interests of the prelate, who was committed to the affairs of the Church. This constitutes the context for learning about him as a collector.

The analysis of the preserved works, also from a tegumentological perspective, provides an insight into the process of creation of the collection and the criteria of its arrangement. It was created when Ponętowski held the office of abbot near Olomouc. This is where almost all of his albums were bound. Only two were bound in Krakow at the end of the 1580s or in the early

1590s. Such time frames of the founding of Ponętowski's collection permit a more precise dating of many prints or their later states, which turned out to be particularly important in the case of two graphic friezes of the abbot.

The excellent artistic quality of most of the prints was a consequence of the fact that Ponętowski had bought works issued by the best publishers whose output was enormous at the time. However, for Ponętowski, the artistry was of a secondary value when compared to the subject matter. The thematic scope of the prints from his collection encompass mainly the themes of religion, morality and history. He collected these works primarily in albums which were given titles resembling titles of books. When pasting prints on the pastedowns of his missals, the abbot also had in mind their themes corresponding to the type and content of those books. However, the case of these prints on pastedowns is quite special, because not only was the iconography important, but also the fact that three of them were printed on silk, which in the eyes of the bibliophile must have perfectly complemented the luxurious velvet bindings of the missals.

The study clearly shows that while creating his collection of works of art and books, as well as donating it to the University of Krakow in 1592, Ponętowski consistently built his image as an eminent, wealthy, and broadminded man. Regardless of the extent to which this image corresponded to reality, the analysis of the preserved collection of Jan Ponętowski, as a totality, as well as its individual parts, provides an insight into the more general, and still insufficiently recognised processes of creating, organising and understanding graphic arts collections in late 16th-century Europe.